

Artikelen

Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen

Jan-Willem Bruggink

De werkzame beroepsbevolking wordt steeds ouder. Bedroeg de gemiddelde leeftijd van de werkenden in 2001 nog 38,2 jaar, in 2007 was deze al gegroeid naar 39,8 jaar. Tussen de bedrijfstakken zijn er grote verschillen. Bij het onderwijs en de overheid was de vergrijzing het verst gevorderd. De gemiddelde leeftijd was hier respectievelijk 43,4 en 42,1 jaar. In het onderwijs was zelfs bijna een op de vijf werkenden 55 jaar of ouder.

In de horeca, de handel en de zakelijke dienstverlening waren de werkenden betrekkelijk jong. Hoewel bij uitzendkrachten de gemiddelde leeftijd in de jaren 2001–2007 het hardst gestegen is, waren deze in 2007 met gemiddeld 32,5 jaar nog steeds het jongst.

1. Inleiding

De arbeidsmarkt vergrijst. In sommige delen van de arbeidsmarkt is het aandeel ouderen fors toegenomen, terwijl het aandeel jongeren achterblijft. Waar dit gebeurt, is sprake van vergrijzing van een bedrijfstak of beroep.

Niet in iedere bedrijfstak en ieder beroep neemt de vergrijzing even hard toe. Bovendien is vergrijzing niet per se problematisch. Wanneer er sprake is van een krimpende bedrijfstak of een beroep waar een verminderde vraag naar is, hoeft vergrijzing geen probleem te zijn. Maar in bedrijfstakken waar de vraag naar arbeid constant blijft of zelfs toeneemt, kan een verouderend personeelsbestand wel tot knelpunten leiden. Een voorbeeld van zo'n bedrijfstak is de gezondheidszorg, waar voor de periode 2007–2012 een jaarlijkse groei van ruim 30 duizend banen wordt voorspeld (CWI, 2007).

In dit artikel is de mate van vergrijzing in de verschillende bedrijfstakken en beroepen in kaart gebracht. Hierbij is niet alleen gekeken naar de gemiddelde leeftijd, maar ook naar de leeftijdsopbouw van de werkenden binnen de bedrijfstakken. Voor de analyses is gebruik gemaakt van data van de Enquête Beroepsbevolking (EBB)¹⁾.

Volgens de EBB maakt iemand deel uit van de werkzame beroepsbevolking als hij minimaal twaalf uur per week betaald werk verricht. Meestal wordt de beroepsbevolking begrensd door de leeftijden van 15 en 64 jaar. Dat is ook in dit artikel gedaan.

Als een 'baanvinder' wordt iemand beschouwd die korter dan twaalf maanden in de huidige baan werkzaam is. Hieronder vallen niet alleen schoolverlaters die in hun eerste baan zijn begonnen, maar ook werkenden die van baan zijn veranderd.

Verder is bij de uitsplitsingen naar bedrijfstak een aparte klasse aangemaakt voor uitzendkrachten²⁾. Daarvoor is gekozen, omdat uitzendkrachten op sommige vlakken sterk afwijken van andere werkenden. Dat geldt zeker voor het aspect leeftijd dat in dit artikel centraal staat.

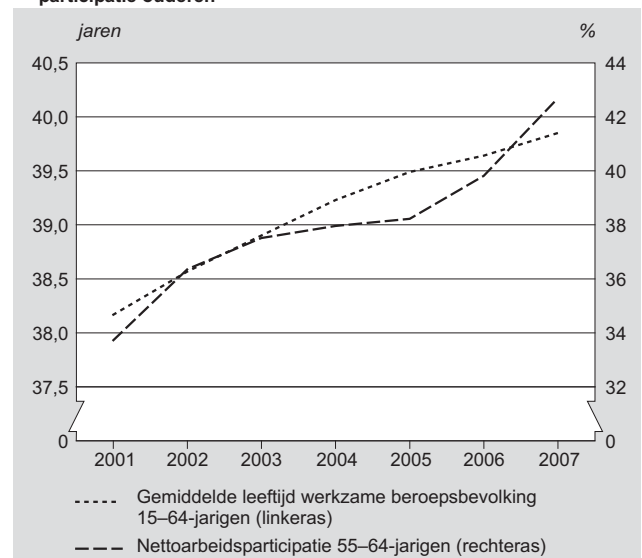
2. De beroepsbevolking wordt ouder

De gemiddelde leeftijd van de werkzame beroepsbevolking stijgt al geruime tijd, de laatste jaren met bijna 0,3 jaar per jaar. In 2001 was de gemiddelde leeftijd van de werkenden nog 38,2 jaar. In 2007 is deze toegenomen tot 39,8 jaar. Voor deze stijging van de gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking zijn twee verklaringen te geven.

De eerste verklaring is demografisch. In de periode tussen 1946 en begin jaren '70 werden er veel kinderen geboren. Vanaf 1960 traden zij toe tot de beroepsbevolking waar ze inmiddels de hogere leeftijdscategorieën vormen. Deze omvangrijke generaties werden op de arbeidsmarkt opgevolgd door de veel kleinere generaties die werden geboren tot begin jaren '90. Zo werden in de periode 1946–1972 jaarlijks gemiddeld 240 duizend kinderen geboren; in de periode 1973–1992 waren dat er 183 duizend.

De tweede verklaring is de stijgende arbeidsdeelname van 55–64 jarigen. Na de Tweede Wereldoorlog is de arbeidsdeelname van ouderen decennialang afgenomen. Sinds de jaren negentig is de weg omhoog echter weer ingeslagen, onder andere door beleidsmaatregelen die langer door-

1. Gemiddelde leeftijd werkzame beroepsbevolking en arbeidsparticipatie ouderen

werken stimuleren en vervroegd uittreden moeilijker maken. Tussen 2001 en 2007 steeg de arbeidsparticipatie van 55–64 jarigen van 33,7 tot 42,7 procent. De participatie van oudere mannen is aanzienlijk hoger dan die van oudere vrouwen, hoewel het verschil kleiner wordt.

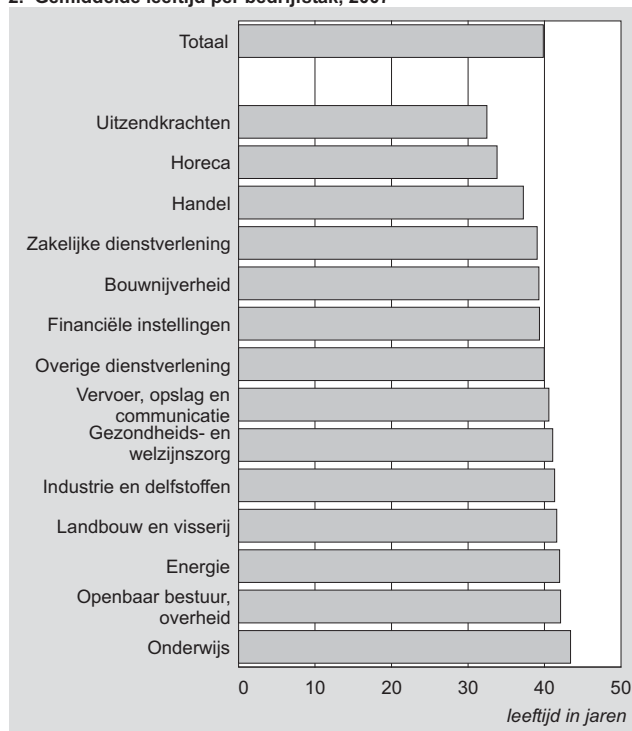
3. De gemiddelde leeftijd naar bedrijfstak

Naar bedrijfstak zijn er grote verschillen in de gemiddelde leeftijd. In het onderwijs was in 2007 de vergrijzing het verst gevorderd. De gemiddelde leeftijd bedroeg hier 43,4 jaar. De overheid volgde met een gemiddelde leeftijd van 42,1 jaar.

Bij uitzendkrachten (32,5 jaar) en werkenden in de horeca (33,8 jaar), was de gemiddelde leeftijd beduidend lager. In mindere mate geldt dit ook voor de handel (37,2 jaar).

Met 1,1 miljoen werkenden is de gezondheids- en welzijnszorg de grootste bedrijfstak van Nederland. De gemiddelde leeftijd lag er op 41,1 jaar.

2. Gemiddelde leeftijd per bedrijfstak, 2007

4. Ontwikkelingen in de gemiddelde leeftijd per bedrijfstak

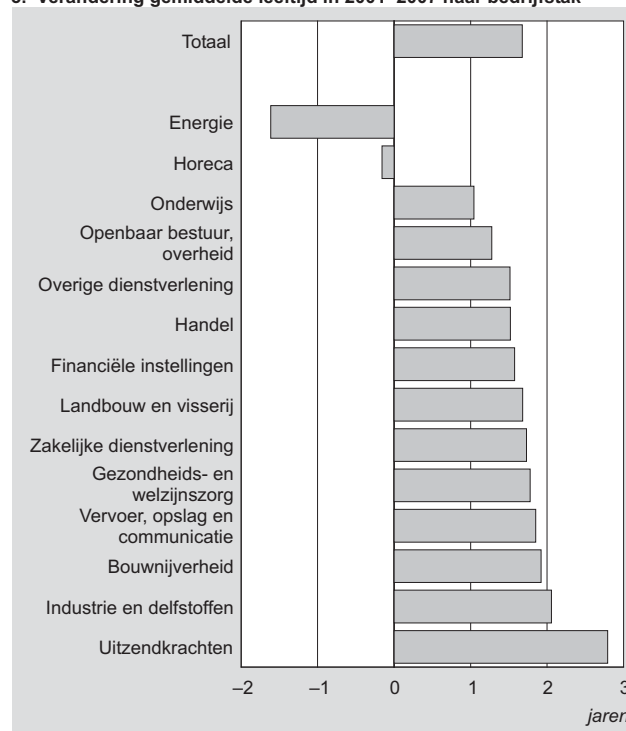
Tussen 2001 en 2007 is de gemiddelde leeftijd in bijna alle bedrijfstakken gestegen. Het sterkst steeg deze bij de uitzendkrachten (+2,7 jaar), gevolgd door de industrie (+2,0 jaar) en de bouw (+1,9 jaar).

De horeca en de energiesector waren de enige bedrijfstakken waar de gemiddelde leeftijd niet toenam. In de horeca

bleef de gemiddelde leeftijd ongeveer gelijk. In de energiesector, die in 2001 nog de meest vergrijzde bedrijfstak was, daalde deze met 1,6 jaar. Deze ontwikkeling lijkt echter tijdelijk. Een oorzaak van de leeftijdsdaling is namelijk de liberalisering van deze bedrijfstak. Om zich daarop voor te bereiden heeft de energiesector vanaf 2001 relatief veel nieuw, tijdelijk personeel aangetrokken (BCG, 2005). Ook konden oudere werknemers er gebruik maken van een speciale uittredingsregel.

De gemiddelde leeftijd van de instromers in de vergrijzende bedrijfstakken onderwijs en overheid was in 2007 ruim 34 jaar. Dat is meer dan twee jaar boven de gemiddelde leeftijd van alle baanvinders. Ook in de industrie zijn baanvinders ouder dan gemiddeld: eveneens ruim 34 jaar.

3. Verandering gemiddelde leeftijd in 2001–2007 naar bedrijfstak

Een relatief sterk vergrijzende bedrijfstak als de landbouw wist wel jongere werkkrachten te trekken. Gemiddeld waren daar de instromers nog geen 30 jaar oud.

5. Vergrijzende beroepen

Niet alleen de bedrijfstakken onderwijs, overheid en landbouw als geheel vergrijzden, ook in enkele afzonderlijke beroepen binnen deze bedrijfstakken was de gemiddelde leeftijd relatief hoog. Van de vijf beroepen die in 2007 het sterkst waren vergrijzd, waren er vier afkomstig uit deze bedrijfstakken: boer, beleidsambtenaar ruimtelijke ordening/ welzijn en docent klassieke talen, godsdienst en cultuur.

Ook beroepen waarin veel zelfstandigen werken, zoals boer, restauranthouder en hoofd van een klein bedrijf, stonden in 2007 prominent in de lijst.

Uitgelicht 1

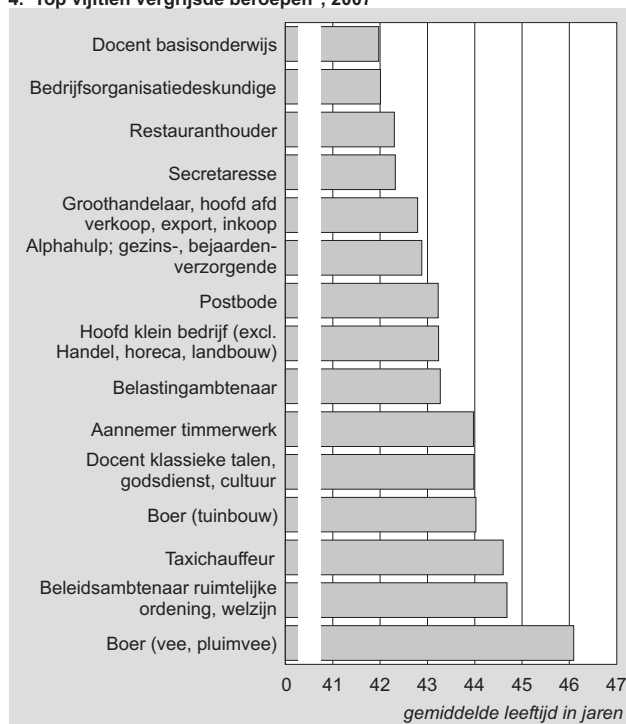
Vergrijzing en feminisering in het onderwijs

Mannen in het onderwijs zijn gemiddeld ouder dan hun vrouwelijke collega's. In 2007 was 61 procent van de mannen in het onderwijs 45 jaar of ouder, tegenover 46 procent van de vrouwen. Naast een proces van vergrijzing speelt er in het (basis)onderwijs ook een proces van feminisering: het hoge en stijgende aandeel vrouwen binnen het onderwijzende personeel. De oververtegenwoordiging van mannen in de hogere leeftijdscategorieën zou kunnen leiden tot een verdere feminisering van het onderwijs.

Dit is te illustreren aan de hand van de situatie in het basisonderwijs. In 2007 werkten hier 168 duizend leerkrachten, onder wie 132 duizend vrouwen. Deze vrouwen waren met gemiddeld 41 jaar zo'n 5 jaar jonger dan hun mannelijke collega's. In de leeftijdscategorie van 55 tot en met 64 jaar zijn de mannen oververtegenwoordigd. De komende jaren zullen dus relatief veel mannelijke basisschoolonderwijzers de pensioengerechtigde leeftijd bereiken, terwijl er naar verwachting meer vrouwen dan mannen zullen instromen.

De beroepen met de laagste gemiddelde leeftijd in 2007 waren vakkenvuller, kelner/serveerster en kassamedewerker. De gemiddelde leeftijd van de vakkenvullers lag op 23 jaar. De mediane leeftijd binnen dit beroep was met 19 jaar nog aanzienlijk lager.

4. Top vijftien vergrijsde beroepen¹⁾, 2007

¹⁾ Alleen beroepen zijn meegenomen die door minimaal 20 duizend mensen worden uitgeoefend.

6. De gemiddelde leeftijd in de vijftien meest voorkomende beroepen

De top vijftien van meest voorkomende beroepen in 2007 geeft een divers beeld. Er komen zowel beroepen in voor die relatief vergrijsd zijn, als 'groene' beroepen. Het meest voorkomende beroep in 2007 was dat van winkelbediende: 280 duizend mensen oefenden het uit. Hun gemiddelde leeftijd lag met bijna 35 jaar ruim onder het gemiddelde van de gehele werkzame beroepsbevolking.

De docenten in het basisonderwijs, met een aantal van 168 duizend in 2007 het op één na meest voorkomende beroep, waren gemiddeld 42 jaar. Het is het enige beroep dat zowel in de top vijftien van meest vergrijsde beroepen als in die van de meest voorkomende beroepen staat.

Staat 1
Gemiddelde leeftijd werkenden in de vijftien meest voorkomende beroepen, 2007

	Werkenden	Gemiddelde leeftijd
	x 1 000	jaren
Winkelbediende	280	34,9
Docent basisonderwijs	168	42,0
Glazenwasser, interieurverzorger, keukenknecht	136	41,4
Vrachtwagenchauffeur	124	41,0
Lader, lossier, verhuizer	121	36,6
Systeemanalist, -ontwerper	105	38,2
Crècheleidster; bejaarden-, zwakzinnigenverzorgende	94	37,3
Ziekenverzorgende	90	41,3
Detailhandelaar	86	40,5
Boekhouder	84	41,6
Programmeur, systeembeheerder	83	37,6
Productieplanner, werkvoorbereider	74	39,9
Acquisiteurs zakelijke diensten	72	38,8
Receptionist, balie-medewerker	70	40,9
Kelner, serveerster	69	30,3

7. De werkzame beroepsbevolking naar leeftijdscategorie

Naast de gemiddelde leeftijd geeft de verdeling van de werkzame beroepsbevolking over de leeftijdsklassen een goed beeld van de mate van vergrijzing en de uitstroom door pensionering die in de komende jaren verwacht kan worden.

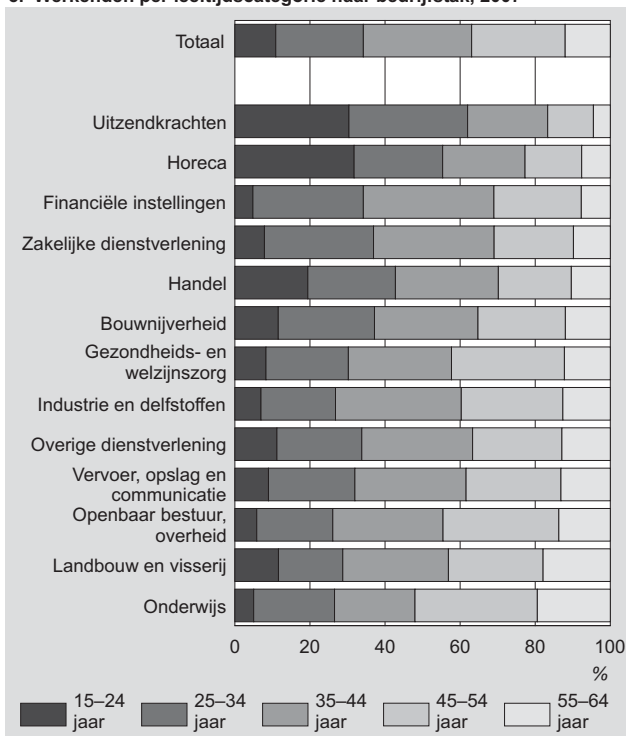
Van de totale werkzame beroepsbevolking is 12 procent 55 tot 65 jaar. Deze mensen zullen binnen tien jaar de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Nog eens 25 procent is 45 tot 55 jaar.

In het onderwijs is bijna 20 procent van de werkenden 55 jaar of ouder. Binnen twintig jaar zal zelfs ruim de helft van het huidige onderwijspersoneel de 65-jarige leeftijd zijn gepasseerd. Geen enkele andere bedrijfstak kent zulke hoge percentages, hoewel de hogere leeftijdscategorieën ook in de landbouw en bij de overheid sterk zijn vertegenwoordigd. Ook in de gezondheids- en welzijnszorg, de grootste bedrijfstak, werken relatief veel ouderen: 42 procent van de werkenden is er ouder dan 44 jaar.

Deze bedrijfstakken zullen zich moeten voorbereiden op een grote pensioengerelateerde uitstroom van personeel in de komende jaren.

Onder de uitzendkrachten en de werkenden in de horeca is het aandeel ouderen laag. In mindere mate geldt dit ook bij de financiële instellingen, de zakelijke dienstverlening en de handel.

5. Werkenden per leeftijdscategorie naar bedrijfstak, 2007

8. Leeftijdsgelateerde uitstroom en te verwachten banengroei

Een sterke vertegenwoordiging van werkenden in de hogere leeftijdscategorieën betekent onder andere dat in de komende jaren een grote leeftijdsgelateerde uitstroom van personeel zal plaatsvinden. Of dit een probleem vormt voor een bedrijfstak, hangt mede af van de toekomstige vraag naar arbeidskrachten.

Het Centrum voor Werk en Inkomen doet in zijn arbeidsmarktprognoses voorspellingen over de banengroei. Voor de periode 2007–2012 wordt de sterkste banengroei verwacht in de zakelijke dienstverlening en de zorg. In de zorg/welzijn wordt een groei van ruim 30 duizend banen per jaar geprognosticeerd (CWI, 2007). Deze bedrijfstak was in 2007 met een gemiddelde leeftijd van 41 jaar relatief sterk vergrijsd. Daardoor kan de komende jaren een bovengemiddelde leeftijdsgelateerde uitstroom van personeel gaan plaatsvinden. Hierbij moet er rekening mee worden gehouden dat er niet alleen nieuw personeel moet worden aangetrokken om degenen te vervangen die met pensioen gaan, maar ook om invulling te geven aan de voorspelde banengroei.

Uitgelicht 2

Vooraf zelfstandigen werken na hun 64ste door

Steeds meer mensen werken door nadat ze de pensioensgerechtigde leeftijd hebben bereikt. In 2001 werkten er 37 duizend mensen van 65 jaar of ouder. In 2007 is dit gegroeid naar 60 duizend. Gezien het overheidsstreven om langer doorwerken te bevorderen, zal dit aantal in de toekomst vermoedelijk verder groeien.

Het zijn vooral zelfstandigen die langer doorwerken. Van de werkende 65-plussers was 56 procent in 2007 actief binnen het eigen bedrijf. In de bedrijfstak landbouw wordt relatief het vaakst doorgewerkt. Het betrof in 2007 zo'n 9 duizend mensen.

In het onderwijs en de landbouw, waar de gemiddelde leeftijd ook bovengemiddeld is, voorspelt het CWI geen grote banengroei. Nieuw personeel hoeft in deze bedrijfstakken dus geen groei mogelijk te maken, maar vooral ouderen vervangen die met pensioen gaan. Bij de eveneens relatief vergrijsde overheid en industrie verwacht het CWI een afname van het aantal banen.

9. De generatie-index

Een andere manier om de vergrijzing van een bedrijfstak te beschrijven is de 'generatie-index'. Daarin wordt het aantal vijftigers in een bedrijfsklasse gedeeld door het aantal dertigers. Bij een index van 1 zijn de vijftigers en dertigers in evenwicht. Bij een index hoger dan 1 zijn er relatief veel vijftigers.

In 2007 stond de generatie-index voor de totale werkzame beroepsbevolking op 0,77. Dat betekent dus dat de dertigers de overhand hadden. De index stond in 2001 nog op 0,58 en is dus in zes jaar tijd met 0,19 toegenomen.

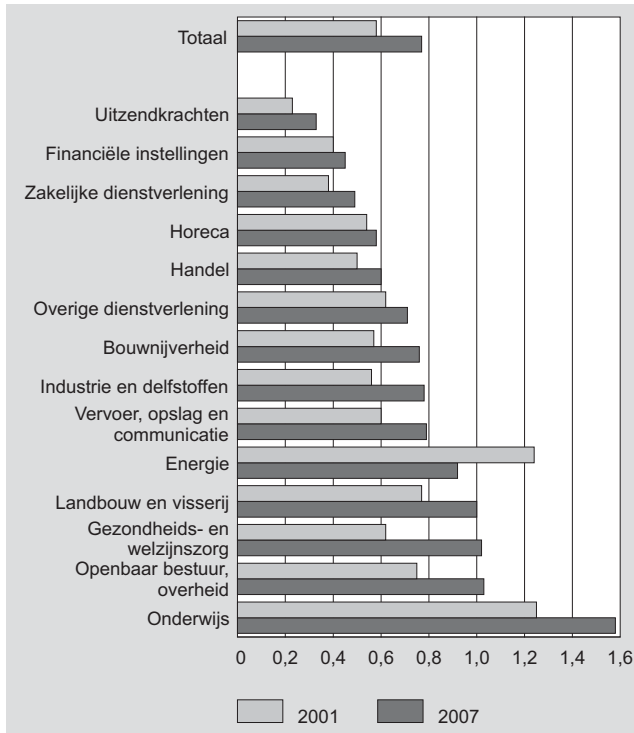
Er waren echter grote verschillen tussen de bedrijfstakken. Zoals te verwachten, stond de index het laagst bij de uitzendkrachten (0,33). Maar ook bij de financiële instellingen (0,45) en in de zakelijke dienstverlening (0,49) waren er naar verhouding veel meer dertigers dan vijftigers.

In het onderwijs stond de index met 1,58 met afstand het hoogst. Deze bedrijfstak kende in 2001 ook al een hoge index, maar hij is sindsdien nog sterk gestegen. Alleen bij de gezondheidszorg steeg de index sneller: van 0,62 in 2001 tot 1,02 in 2007.

Na het onderwijs kende de overheid de hoogste indexwaarde. Maar met een score van 1,03 was de index voor deze bedrijfstak wel een fors stuk lager dan die van het onderwijs.

Alleen de bedrijfstak energie gaf een daling van de index te zien: van 1,24 naar 0,92. De eerder genoemde uittre-

6. Generatie-index: de verhouding vijftigers/dertigers, naar bedrijfsklasse

dingsregeling voor oudere werknemers en de omvangrijke (tijdelijke) indiensttreding van nieuw personeel, is hiervoor een verklaring.

Literatuur

Boston Consulting Group, 2005. *Werkgelegenheidsontwikkeling energiesector 2006–2011*, Eindpresentatie.

Centrum voor Werk en Inkomen, 2007. *CWI Arbeidsmarktprognose 2007–2012*, CWI, Amsterdam.

Noten in de tekst

- 1) De uitkomsten van de EBB zijn gebaseerd op een steekproef. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Een staat met geschatte marges voor opgehoogde aantallen (zoals bijvoorbeeld in Staat 1) is te vinden in de uitgebreide onderzoeksbeschrijving Methoden en definities Enquête Beroepsbevolking 2005. Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006, Voorburg/Heerlen.
- 2) Met behulp van de variabele die de positie in de werkring beschrijft, is in de EBB te bepalen of iemand uitzendkracht is. In 2007 bestond bijna 3 procent van de werkzame beroepsbevolking uit uitzendkrachten die actief waren in alle bedrijfstakken. In dit artikel zijn ze echter niet meegeteld bij de desbetreffende bedrijfstak, maar worden ze als aparte groep beschreven. Dit niet alleen vanwege de sterk afwijkende leeftijdsopbouw, maar ook omdat niet onderzocht is in welke mate de werkzaamheden gebonden zijn aan de bedrijfstak waarbinnen het uitzendwerk plaatsvindt.